

HATAY MESELESİ BAŞLARKEN BİR TAŞRA KENTİ GAZETESİNE YANSIMALAR: BALIKESİR'DE TÜRK DİLİ GAZETESİ ÖRNEĞİ (1936)*

REFLECTIONS ON A PROVINCIAL CITY NEWSPAPER AS THE HATAY ISSUE BEGINS: THE SAMPLE OF TURKISH LANGUAGE (TÜRK DİLİ) NEWSPAPER IN BALIKESİR (1936)

Zeki ÇEVİK **

Makale Bilgisi/Article Info: Geliş/Received:16/12/2020 Düzeltme/Revised: 23/12/2020 Kabul/Accepted: 23/12/2020

Araştırma Makalesi/Research Article

Atıf / Cite as: Çevik, Z. (2020). Hatay meselesi başlarken bir taşra kenti gazetesine yansımalar: Balıkesir'de Türk Dili Gazetesi Örneği (1936). *Bellek Uluslararası Tarih ve Kültür Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 213-228

ÖZ

Osmanlı Devleti döneminde “İskenderun Sancağı” (kısaca Sancak) olarak adlandırılan ve 1936 yılında Atatürk tarafından Hatay adı verilen bölge Mondros Mütarekesi sonrasında 9 Kasım 1918 tarihinden itibaren önce İngiliz birliklerince işgal edildi. Daha sonra bu bölge de dâhil Suriye ve Lübnan San Remo Konferansı'nda 25 Nisan 1920'de alınan kararla Milletler Cemiyeti yasaınının 22. Maddesi ile öngörülen Manda Sistemi'ne dayanılarak Fransa'ya bırakıldı. Milli Mücadele sırasında Türkiye ile Fransa arasında 20 Ekim 1921 tarihinde imzalanan Ankara Antlaşması ile Türkiye'nin güney sınırları tespit edilirken, bu bölge Türk toprakları dışında bırakılmış fakat özel bir statü kazanmıştı. Sancak bölgesi Misakı Milli sınırları içinde olmasına rağmen Milli Mücadele'nin henüz kesin bir sonuca ulaşmadığı bir sırada, Fransa ile savaşı sona erdiren bir antlaşma yapılırken bölgenin Anavatandan ayrı kalması kabul edilmek zorunda kalındı. 24 Temmuz 1923'te imzalanan Lozan Barış Antlaşması'nda da sınırların dışında kaldı. Suriye, Lübnan ve Sancak'taki Fransız Manda yönetimi 24 Temmuz 1922'de taraflar arasında imzalanan antlaşma ile karara bağlandı. Bu Manda yönetimi Milletler Cemiyeti tarafından 29 Eylül 1923'te tasdik edildi. Manda yönetiminin 1936'da sona ermesiyle ise Sancak, Türkiye'nin özellikle Atatürk'ün bizzat kararlı girişimleri ve yönlendirmesiyle bağımsızlık sürecine girmiştir. Türkiye'nin yürüttüğü bu kararlı politika sonucu Sancak, 12 Eylül 1938 tarihinde Hatay Cumhuriyeti adıyla bağımsız bir devlet oldu. Hatay 30 Haziran 1939 tarihinde de Anavatana kendi Meclisinin aldığı kararla katılmıştır. Bu çalışmada 1936 yılında Hatay ile ilgili gelişmelerin bir taşra kenti olan Balıkesir'de yayımlanan Türk Dili Gazetesi'ne nasıl yansıdığı ele alınıp incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Atatürk, Türkiye, Hatay Cumhuriyeti, Fransa, Milletler Cemiyeti.

* Bu araştırma sürecinde; TR Dizin 2020 kuralları kapsamında “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesinde” yer alan tüm kurallara uyulmuş ve yönergenin ikinci bölümünde yer alan “Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemlerden” hiçbiri gerçekleştirilmemiştir. Ayrıca bu araştırma “Etik Kurul İzni” gerektirmeyen bir çalışmadır.

** Prof. Dr.; Balıkesir Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Çağış Yerleşkesi, 10145-Altıeylül/Balıkesir, zcevik41@hotmail

ORCID: 0000-0002-3756-8738

EXTENDED SUMMARY

During the Ottoman Empire period, the region called "Iskenderun Sanjak" (shortly Sanjak) and called Hatay by Atatürk in 1936 was occupied by the British troops after the Armistice of Mondros on 9 November 1918. Later, Syria and Lebanon, including this region, were left to France on the basis of the Mandate System stipulated by Article 22 of the League of Nations law with the decision taken on April 25, 1920 in the San Remo Conference. During the National Struggle between Turkey and France, signed on October 20, 1921 Treaty of Ankara between Turkey's southern borders were detected, these regions have been left outside Turkish territory, but had won a special status. Although the Sanjak region was within the borders of the National Pact, at a time when the War of Independence had not yet reached a definite conclusion, when a treaty was made with France to end the war, the region had to be accepted to be separated from the Motherland. In the Lausanne Peace Treaty signed on 24 July 1923, it remained outside the borders. The French Mandate administration in Syria, Lebanon and Sanjak was concluded with the treaty signed between the parties on July 24, 1922. This Mandate administration was approved by the League of Nations on September 29, 1923.

In 1936 he started the confusion in the world and France during his talks with the Syrian Atatürk, established in Lausanne saw Straits System of Turkey will be shifted to a suitable environment occurs. The Government of Turkey also found in these business-related initiatives. Finally, this issue was discussed at the Montreux Conference (22 June-20 July 1936) and was allowed full control of the Strait in Turkey. Atatürk made his relatives sense that he would start the Sancak business when this job was finished. Thus Turkey, in contrast to France came to a point that can be addressed without international issues of Sandzak no shortage of Syria. The French-Syrian Treaty, which would put an end to the Mandate on September 9, 1936 and instead establish an alliance between the two sides, was initiated by the Syrian Ministers.

September 26, 1936 in the Council of the League of Nations meeting, Foreign Minister of Turkey Tevfik Rüştü Aras Iskenderun and Antakya population expressed the idea of granting authorization to see their own affairs. It was agreed by the Council on the subject to be discussed between the governments of France and Turkey. Turkey's ambassador to Paris, giving a note to the French Foreign Ministry on October 10, making a covenant with the people of Sandzak suggested similar to his covenant with those of the Syrian government. On October 22, the France-Syria Treaty was published. France-Regarding the Syrian Treaty, Atatürk said the following when opening the 5th Term of the Second Assembly Year of the Turkish Grand National Assembly on November 1, 1936: " Meanwhile, a major issue occupying our nation day and night is 'Iskenderun' and it is the destiny of its cool. We are obliged to dwell on this seriously and firmly. This is the only big issue between us and France, with whom we always attach great importance to friendship. Those who know the truth of this matter and those who love the right understand the severity and sincerity of our concern well, and of course they see it."

By the end of the Mandate in 1936 Sanjak, Turkey has entered the process of independence, especially with Atatürk personally committed to initiatives and guidance. Turkey's conduct as a result of this decisive policy Sanjak is an independent state with the name Republic of Hatay on September 12, 1938. Hatay joined the Motherland with the decision of its own Assembly on June 30, 1939.

In this study, how the developments regarding Hatay in 1936 were reflected in the Turkish Language (Türk Dili) Newspaper published in Balıkesir, a provincial city, was examined and examined. The Turkish Language (Türk Dili) Newspaper, published between May 16, 1926 and March 8, 1968, was reopened under the leadership of Cevdet Demiray on March 11, 1975, and closed on September 30, 1975, with no further publication. The first news about Hatay in the Turkish Language (Türk Dili) Newspaper started to appear in 1936. According to our findings, these news are between the dates of 7th November (October) 1936 and 31st of the First Law (December) 1936.

In Article 7 of the 1921 Ankara Treaty signed between France and the TBMM Government: "A special administrative procedure will be established for the İskenderun Region (Hatay). The people of this region of Turkish race will benefit from all kinds of organizations for the development of their culture. Turkish language will be the official language there. " This region was given a special status. In 1921, the purpose of this article Iskenderun Sanjak to Turkey in 1936, given that the right side is again reflected by a local newspaper reveals reasons on the agenda. The fact that the Hatay Issue was watched with enthusiasm at the very beginning in a provincial city newspaper located far from this region shows how important the issue is. At the same time, this study will prove also that public opinion in Turkey adopted such a national issue. The method to be followed is as follows: First, the developments regarding the region between 1918-1936 will be outlined in the Introduction section. Later, a short history of the Turkish Language (Türk Dili) Newspaper will be covered. The study will be completed with the Conclusion section after the chronological presentation of the news published in the Turkish Language (Türk Dili) Newspaper with the Hatay region in 1936. As a result, this study will make a small contribution to the fact that the Turkish Nation is sensitive and determined on national issues.

Keywords: Atatürk, Turkey, Hatay Republic, France, The League of Nations.

GİRİŞ

I. Dünya Savaşı içinde İngiltere ve Fransa gizli olarak imzaladıkları Sykes-Picot Antlaşması ile Ortadoğu bölgesini paylaşmışlardı. Bu anlaşmaya göre Suriye, Lübnan ve Çukurova dolayısıyla Sancak bölgesi Fransa'nın nüfuz bölgesine dâhil edilmiştir.¹ Fransa da bölgedeki hâkimiyetini sağlamlaştırmak amacıyla 27 Kasım 1918'de merkezi Beyrut'ta bulunan Fransız Yüksek Komiseri General Gouraud tarafından yayınlanan bir kararname ile "İskenderun Sancağı"nı kurmuştur. Bu kararname ile yönetim şekli ve kuralları Beyrut'taki Yüksek Komiserlik tarafından belirlenecek olan Sancak; idari merkezi İskenderun olmak üzere Antakya, Harim (Reyhaniye) ve Belen kazalarını da içine alan bölgede kurulmuştur.²

Hatay (Sancak) meselesinin çözümlenmesi, Atatürk'ün bir dış politika uygulaması olarak kendine has özellikler taşır. Hatay I. Dünya Savaşı sonrasında Fransa'nın işgali altına girdikten sonra işgale karşı mahalli bir direniş oluşturuldu. Bu direniş Anadolu'da Mustafa Kemal Paşa liderliğinde başlayıp gelişen Milli Mücadele hareketiyle irtibat kurdu. Bu çerçevede Bölge Milli Mücadele hareketinin Güney Cephesi içinde yer aldı. Böylece bölgede işgalci güç olan Fransızlara karşı büyük bir mücadele verildi. Ancak Misak-ı Milli dâhilinde bulunan ve sınırları dâhilinde Türk çoğunluğunu barındıran Hatay, bu büyük mücadeleye rağmen o günkü şartlar çerçevesinde imzalanan 20 Ekim 1921 Ankara Antlaşması'yla Fransa'ya bırakıldı. Ancak Türkiye sınırları dışında kalan Hatay'a yine bu antlaşma ile özel bir statü tanınmıştı. Bu da Türkiye'nin ileride uygulayacağı Hatay'la ilgili politikasında elinde önemli bir koz oluşturacaktır.

1930'lu yıllarda, başta Lozan'dan arta kalan problemler olmak üzere iç ve dış meselelerini büyük oranda halleden Türkiye 1932 yılında Milletler Cemiyeti'ne girerek aktif bir şekilde uluslararası işbirliğine katılmaya başlamıştır, ilişkilerinde devletler hukukuna bağlılığı, antirevizyonist bir politika takip etmesi ve 1930'lu yıllarda ortaya çıkan İtalyan ve Alman tehlikesinin yarattığı konjonktür içinde Türkiye ile Batılı ülkeler arasında ilişkiler giderek gelişmiştir. Özellikle Almanya'da 1933'te Hitler'in iktidara gelmesiyle Fransa, Türkiye'yi kendisine yakın tutmak istemiştir. Bu çerçevede Fransa 1934 Balkan Paketi'ni desteklemiş, 1935 yılında İtalya'nın Habeşistan'a saldırması üzerine Türkiye, İngiltere ve Fransa ile birlikte Milletler Cemiyeti'nin yaptırımlarına katılmıştır. Bu olumlu gelişmeler içinde İngiltere ve Fransa'nın desteğini alan Türkiye, uluslararası hukuk kuralları çerçevesinde Boğazlarda kesin hâkimiyetini sağlayan Montreux Boğazlar Sözleşmesi'ni ilgili devletlere kabul ettirmiştir.³

Fransa'nın Suriye'de, dolayısıyla Hatay'da oluşturmuş olduğu manda yönetimine son vermesi kararından sonra Türkiye tarafından Hatay meselesi ustaca gündeme taşınmıştır. 1936 yılında dünyada karışıklıkların başladığı ve Fransa'nın Suriye ile görüşmeler yaptığı sırada Atatürk, Lozan'da kurulan Boğazlar Sisteminin Türkiye lehine değişeceği uygun ortamın oluştuğunu gördü. Nitekim dış politikadaki hedeflerin elde edilmesinde zamanlamanın önemini iyi bilen bir devlet adamı olarak Atatürk, Montreux Boğazlar Sözleşmesi'nin imzalandığı gün, yakın çalışma arkadaşlarına yeni ve yakın hedefin Hatay meselesinin çözümlenmesi olduğunu ifade etmiştir. Bunun üzerine daha sonra konu, Cumhurbaşkanı tarafından TBMM'nde dile getirilerek gündemin oluşturulması süreci başlatılmıştır. Bunun yanında Hatay meselesi planlı bir şekilde iç ve dış kamuoyunda gündem konusu haline getirilmiş ve tartışılmaya başlanmıştır.

¹ Ömer Kürkçüoğlu, *Türk İngiliz İlişkileri, (1919-1926)*, Ankara 1978, s.42; Yuluğ Tekin Kurat, *Osmanlı İmparatorluğunun Paylaşılması*, Ankara, 1986, s.19-20; Fahir Armaoğlu, *20.yy. Siyasi Tarihi (1914-1980)*, Ankara, 1987, s.126.

² Abdurrahman Melek, *Hatay Nasıl Kurtuldu*, Ankara 1986: TTK Yay. s. 11; Stefanos Yerasimos, *Milliyetler ve Sınırlar: Balkanlar, Kafkasya ve Orta-Doğu*, Çeviren: Şirin Tekeli, İstanbul 1994, s.185.

³ Geniş bilgi için bkz. *Montreux Boğazlar Konferansı Tutanaklar, Belgeler*, Çev.Seha L.Meray- Osman Olcay, Ankara, 1976.

Türkiye bundan sonra, inisiyatifi bizzat eline alan Atatürk'ün girişimleriyle gerek Milletler Cemiyeti nezdinde, gerek Sancak meselesi ile ilgili Fransa ile yürütülen ikili ilişkilerde, gerekse Sancak'ın geleceğinin şekillenmesi doğrultusunda kararlı ve tutarlı bir politika izlemiştir. Bu çerçevede belirlenen politika başta Atatürk olmak üzere Türk devlet adamlarınca o sırada Türkiye'nin jeopolitik ve jeostratejik konumu da çok iyi kullanılarak, gerek Milletler Cemiyeti nezdinde, gerek Fransa ile yürütülen ikili ilişkilerde, gerekse geleceğinin şekillenmesi doğrultusunda Hatay'da ısrarlı ve kararlı bir şekilde uygulanmıştır.⁴

9 Eylül 1936'da Manda'ya son verecek ve onun yerine iki taraf arasında ittifak kuracak olan Fransa-Suriye Antlaşması, Suriyeli Bakanlarca parafe edildi. 26 Eylül 1936'da Milletler Cemiyeti Konseyi'nin toplantısında, Türkiye Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras İskenderun ve Antakya ahalisine de kendi kendini yönetme yetkisinin verilmesi düşüncesini dile getirdi. Bunun üzerine konunun Türkiye ile Fransa hükümetleri arasında görüşülmesi Konsey tarafından kararlaştırıldı. 10 Ekim'de Türkiye'nin Paris büyükelçisi Fransız Dışişleri Bakanlığı'na bir nota vererek, bu devletin Suriyelilerle yaptığı antlaşmaya benzeyen bir antlaşmayı Sancak halkı ile de yapmasını ileri sürdü. 22 Ekim'de Fransa-Suriye Antlaşması yayımlandı. Fransa-Suriye Antlaşması'yla ilgili olarak Atatürk 1 Kasım 1936'da TBMM'nin 5. Dönem 2. Toplanma Yılı'nı açarken şunları söyledi:⁵

"Bu sırada milletimizi gece gündüz meşgul eden başlıca büyük bir mesele, hakiki sahibi öz Türk olan 'İskenderun-Antakya' ve havalisinin mukadderatıdır. Bunun üzerinde ciddiyet ve katıyetle durmaya mecburuz. Daima kendisi ile dostluğa çok ehemmiyet verdiğimiz Fransa ile aramızda tek ve büyük mesele budur. Bu işin hakikatini bilenler ve hakkı sevenler, alakamızın şiddetini ve samimiyetini iyi anlarlar ve tabii görürler."

10 Kasım'da Fransa Dışişleri Bakanlığı, Türkiye'nin Paris Büyükelçiliğine Türk görüşüne karşı olumsuz bir cevap verdi ve bu nota alışverişi Kasım ayı boyunca sürüp gitti. Mücadele diplomatik alanda Paris ve Cenevre'de sürdürülürken, bin bir baskı altında bulunan Sancak Türklerinin maneviyatını yüksek tutmak için Atatürk'ün emriyle Genel Sekreter Hasan Rıza Soyak 28 Kasım 1936'da Dört Yol'da bulunan Tayfur Sökmen'e şu mektubu gönderir.

"Aziz Kardeşim... Telgraflarınızı, mektuplarınızı alıyorum; muntazam verdiğiniz malûmattan dolayı çok teşekkür ederim. Az ve dar zamanda yaptığınız işlerin çok büyük, davamıza pek faydalı olduğunu iftiharla söyleyebilirim; cidden şayanı tebriksiniz... Davamız iyi bir yoldadır; iyi kurulmuş ve her gün artan bir ısrarla takip edilmektedir. Meselenin Milletler Cemiyeti'ne intikâl etmesi ve intikal şekli başarılı neticeye doğru atılmış mühim bir adımdır. Fransızların teklifi, ricat için bir çıkar yol aramak düşüncesine müstenit olmasa bile, bize haklı davamızı, cihan umumi efkârı karşısında, bir kere daha açıklamaya fırsat verdiğinden dolayı çok faydalıdır. Milletler Cemiyeti'nde muarızdan fazla dost ve taraftar bulacağımıza kuvvetle inanıyoruz; neticeyi tam bir kalp rahatlığı ile bekleyebiliriz. Tabiidir ki, icap eden tedbirlerin hiçbiri ihmal veya imhal edilecek değildir; hatta ben bugünkü durum içinde, bütün tedbirlerimizi tatbik hususunda daha müsait bir saha ve hava bulacağımıza kaniyim. Netice alıncaya kadar oradaki baskının hafifletilmesi ve muhterem halka daha müsait bir yaşayış temini için teşebbüslerimizi bugünden itibaren şiddetlendireceğiz ve devamlı surette takip edeceğiz; bundan herkes emin olmalıdır. Sizin ve sayın arkadaşların en derin sevgi ve takdir duygularıyla gözlerinizden öper, mukaddes mücadelemizde her gün daha büyük muvaffakiyetlere ermenizi candan dilerim kardeşim."⁶

Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras'ın İskenderun Sancağı (Hatay) meselesi konusunda Milletler Cemiyeti Genel Sekreteri'ne gönderdiği bir telgrafta özetle "Türkiye ile Fransa arasında Hatay konusunda bir ihtilafın olduğu muhakkaktır. Bu bakımdan 10 Aralık 1936'da

⁴ Atatürk'ün Hatay politikası hakkında geniş bilgi için bkz. Yusuf Sarınoy, "Atatürk'ün Hatay Politikası -I-(1936-1938)", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Sayı 34, Cilt: XII, Mart 1996 ss. 3-65. ; Ercan Karakoç, "Atatürk'ün Hatay Davası", *Bilgi*, sayı 50, ss. 97-118; Bekir Tünay, "Atatürk ve Hatay", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Sayı 5, Cilt: II, Mart 1986, ss. 450-461.

⁵ *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, Hazırlayan: Nimet Arsan, C.I, Ankara 1981, s.392.

⁶ Tayfur Sökmen, *Hatay'ın Kurtuluşu İçin Harcanan Çabalar*, Yeni Gün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık, basım yeri belirtilmemiş, Haziran 1999, s. 4-5.

toplancak olan fevkalade toplantıda; Türk ahalinin emniyetinin sağlanması hususunun gündeme alınması” istenmiştir. Fransa Türkiye'nin sert tutumu karşısında meselenin Milletler Cemiyeti Konseyi'ne götürülmesini teklif etmiş, Türkiye de bunu hemen kabul ederek 10 Aralık 1936'da Konsey'e bir muhtıra vermiştir. Böylece 14 Aralık'ta Konsey'de ilk görüşmeler başlamıştır. 16 Aralık'ta Konsey, uyuşmazlığın çözümü için bir rapor hazırlamak üzere Konsey'deki İsveç temsilcisi Sandler'i görevlendirilmiştir. Bunun üzerine Sandler 31 Aralık'ta Sancak'a varıp çalışmalarına başlamıştır. Bu arada Hatay bayrağının şekli bizzat Atatürk tarafından belirlenmiş ve Hataylılara armağan edilmiştir.⁷

Nihayet uygulanan bu politika ve Atatürk'ün planlı ve kararlı çalışmasının bir sonucu olarak Hatay meselesi Türkiye'nin istekleri doğrultusunda çözümlenmiş ve bağımsız Hatay Devleti kurulmuştur. Atatürk 10 Kasım 1938'de vefat ettiğinde bu şekilde bağımsızlığına kavuşmuş olan Hatay Cumhuriyeti yeni bir aşamaya gelmişti. Bundan sonraki aşama bağımsız Hatay Devleti'nin Türkiye'ye katılması olacaktır. Manda yasasına aykırı olmadığı için Milletler Cemiyeti Konseyi'nce onaylanmış olan bu çözüm Türkiye'nin diplomatik bir başarısı olarak ortaya çıktı. Suriye'nin bağımsızlığına kavuşması sürecindeki bu geçici çözüm Hatay'ın da Suriye sınırları içindeki dış işlerinde ona bağımlı durumunun son bularak tam bağımsızlığına kavuşmasını istemeye elverişli bir çözümdü. Atatürk, bu diplomatik faaliyetleri süresince Hatay'ın Türkiye'ye bağlanması gerektiği ile ilgili bilinçli olarak herhangi bir fikir beyan etmemiştir. Çünkü Hatay bağımsız olduktan sonra kaçınılmaz olarak Türkiye ile koordine içinde olacağı, bu çerçevede geleceğini kendisinin kararlaştıracığı, bu kararın da Türkiye'ye katılma şeklinde olacağı bir gerçektir. Nitekim Atatürk'ün ölümünden sonra Türk devlet adamları, yaklaşmakta olan bir dünya savaşı konjonktüründe Avrupa'daki siyasi ortamı da çok iyi değerlendirerek, bağımsız Hatay Devleti'nin Türkiye'ye katılmasının yolunu açmışlardır. Sonunda Hatay Devleti 29 Haziran 1939'da kendi iradesiyle kendini fesih ederek Türkiye'ye katılmıştır. Böylece Hatay Türkleri, Türkiye'nin kopmaz bir parçası olduklarını dünyaya göstermişlerdir.⁸

1. Türk Dili Gazetesi Hakkında Kısa Tarihçe

Balıkesir'de 16 Mayıs 1926 ile 8 Mart 1968 yılları arasında yayımlanan Türk Dili Gazetesi, 11 Mart 1975 yılında Cevdet Demiray'ın öncülüğünde tekrar açılmış, 30 Eylül 1975 tarihinde de bir daha yayım yapmamak üzere kapanmıştır.

16 Mayıs 1926-21 Mart 1951 tarihleri arasında gazetenin sahibi Hayrettin Karan'dır. 22 Mart 1951-29 Mart 1963 tarihleri arasında her türlü hak ve imtiyaz sahibi Cevdet Demiray olmuştur. 30 Mart 1963-8 Mart 1968 eşi Neziha Demiray yazı işlerini fiilen idare etmiştir. Daha sonra 11 Mart-30 Eylül 1975 yılına kadar Cevdet Demiray tekrar gazetenin idareciliğini üstlenmiştir. 1926-1931 yılları arası mesul müdürü İsmail Naci Kodanaz'dır (İlk altı ayında Vedat Örüç tarafından yapılmıştır). Bundan sonra Fuat Bilal (1935-1941), Hayrettin Karan (1946-1947), İsmail Kampus (1947-1962), Sevin Oral (1962-1966), Saim Duyum (1966-1968), bu görevlerde bulunmuşlardır. 1975 yılında da Cevdet Demiray sorumlu müdür olarak bulunmuştur.⁹

⁷ Mehmet Gönübol-Cem Sar, *Atatürk ve Türkiye'nin Dış Politikası(1918-1938)*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara, 1990, s. 128-129; İsmail Soysal, *Türkiye'nin Siyasal Antlaşmaları(1920-1945)*, C.I, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara 1983, s. 534.

⁸ Adnan Sofuoğlu-Adil Dağistan, *İşgalden Katılıma HATAY "Atatürk'ün Dış Politika Zaferi"*, Phoenix Yayınevi, Ankara 2008. s.111-112.

⁹ Geniş bilgi için bkz. Abdullah Yurdakök, *Balıkesir Basın Tarihi (1886-1991)*, Sonsöz Gazetesi ve İnce Ofset Tesisleri, Balıkesir 1992.

2. 1936 Yılında Türk Dili Gazetesi'ne Hatay (Sancak) İle İlgili Yansıyan Haberler

Türk Dili Gazetesi'nde Hatay (Sancak) ile ilgili ilk haberler 1936 yılında çıkmaya başlamıştır. Bu çalışmada 1936 yılı haberleri incelenmiştir. Tespitlerimize göre bu haberler 7 Birinci Teşrin (Ekim) 1936 tarihi ile 31 Birinci Kanun (Aralık) 1936 tarihleri arasındadır. Belirlenen bu haberler kronolojik sırayla verilmiştir.

7 Birinci Teşrin (Ekim) 1936 günü Türk Dili Gazetesi'nin birinci sayfasında konuyla ilgili ilk haberi görüyoruz. Verilen başlık büyük harflerle şöyledir¹⁰: *“İskenderun Türkiye'ye Bağlanmalıdır. En Makul Hareket Ancak Budur.”* Bu başlığın altında ise küçük harflerle *“Antakya'da Suriye'ye İlhak Kararını Protesto İçin Bütün Dükkânlar Baştanbaşa Kapatıldı”* denilmiştir. Beyrut'ta yayınlanan “Yıldız” Gazetesine dayanarak hazırlanan bu haber İstanbul kaynaklıdır. Adı geçen bu gazetenin son sayısında verilen bilgiler aynen veriliyor. Haberin bir bölümünde şu önemli bilgilere rastlıyoruz:

“...Suriye'ye istiklaliyet verildi. Fakat İskenderun Sancağı için şimdiye kadar hiçbir şey belli olmadığından dolayı Sancak Türklerinin kalplerinde bir endişe uyandı. Şüphesiz ki bu endişeyi izale edecek Fransa Devleti önderlerinin verecekleri adilane karar olacaktır. Taş ve toprağında Türk ruhu ve kundaktaki çocuklarında Türk duygusu olan ve binlerce yıl hür ve müstakil yaşamış olan Türk Milleti'nin ve devletinin tabi bir parçası sayılan İskenderun Sancağı Türkleri anayurda kavuşmak hususunda Fransa Hükümeti'nin vereceği kararı sabırsızlıkla beklemektedirler...”

M. Meydani tarafından kaleme alınan yazının sonu da şöyle bitiyor:

“...hür ve adaletperver Fransa Hükümeti'nin İskenderun Sancağı hakkında vereceği karar ancak ve ancak bu halkı Türk yurdunun anavatana ilhaki olmalıdır.”

7 Birinci Teşrin (Ekim) 1936 günü Türk Dili Gazetesi'nin üçüncü sayfasında ise yine konumuzla ilgili büyük harflerle şu başlık atılmış: *“Antakya ve İskenderun Türkleri Ne Halde?”* Bunun altına da küçük harflerle *“Mahkemeye Verilen Sancaklı Türkler”* başlığı atıldığını görüyoruz. Bu haberde 30 Ağustos Zafer Bayramı'nı kutladıkları için mahkemeye verilen Sancak gençlerinin mahkemesini dinlemek için iki bine yakın Türk geldiği, bunların çıkarken İstiklal Marşı söylediklerinden ve mahkemenin ertelendiğinden söz ediyor.

Yine aynı sayfada Antakya'da çıkan “Yeni Gün” gazetesinin 6.10.1936 tarihli sayısından bir alıntı yer alıyor. Bu haberin başında şunlar ifade ediliyor:

“Bilhassa son hafta içinde gerek şehrimizde gerek civar köylüler arasında şapka giyenlerin sayısı birdenbire artmaya başlamış ve şapkacı dükkânlarında hararetle bir alışveriş göze çarpmakta bulunmuştur. Dün şehirde esnaftan birçok kimselerle tanınmış ailelerden bazılarının daha şapka giydikleri memnuniyetle görülmüştür.”

Sancak Türkleri bu girişimleriyle Türkiye'de 1925'te kabul edilen Şapka İnkılabı uygulamasıyla anavatana bağlılık, yakınlık ve desteklerini göstermek istedikleri anlaşılıyor.

8 Birinci Teşrin (Ekim) 1936 günü Türk Dili Gazetesinin ilk sayfasında yine bu bölge ile ilgili başlık ve haberi görüyoruz:¹¹ Büyük harflerle : *“İskenderun İşçi Fransa ile İyi Bir Safhada...”* başlığının altında küçük harflerle şu ifadeler yer alıyor.:

“Fransa İskenderun'a Ait Vaatlerini Tamamen Yerine Getirecek... Uluslar Sosyetesinde Fransa Delegesi Dış Bakanımızla Olan Bu Husustaki Temaslardan Memnuniyetini Kaydetti.”

Londra kaynaklı radyodan alınan bu haberde uluslararası bir toplantıda Fransız delegesi Mösyö Viyeno bölge ile ilgili şunları söylemiş:

¹⁰ *Türk Dili*, 7 Birinci Teşrin (Ekim) 1936, s.1

¹¹ *Türk Dili*, 8 Birinci Teşrin (Ekim) 1936, s.1

“...İskenderun meselesinde Türkiye’ye vaat ettiğimizi yerine getirmeği taahhüt ediyoruz. Türkiye Dış İşleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras ile bu hususta devam eden temaslarımızdan memnunuz. Ümit ederiz ki bu meselede Suriye Hükümeti de mümaşat gösterecektir.”

Tevfik Rüştü Aras’ın bir resmini de bulunduğu bu sayfada daha sonra Antakya’da çıkan “Yeni Gün” gazetesinde “Bu İş Sönmez” başlığı altındaki haberden alıntılar yer alıyor. Haberde Suriye’den gelen murahhas heyetin Antakya’da soğuk karşılandığından bahsediliyor.

14 Birinci Teşrin (Ekim) 1936 günkü Türk Dili Gazetesi’nin ilk sayfasında şu başlıklar atılmıştır:¹² Büyük harflerle “Antakya ve İskenderun Türkleri Ne Halde: Suriye Çerkesleri de İstiklal İstiyorlar” başlığının altında da küçük harflerle: “Fransa ile Suriye Arasında Bir Anlaşma Yapılarak İki Memleket Arasında Müzakere Edilecek Olan Meselenin Ana Hatları Çizilmiştir.” başlığı yer alıyor.

15 Birinci Teşrin (Ekim) 1936 günkü Türk Dili Gazetesi’nin ilk sayfasında da İstanbul ve Ankara’da alınan bilgiler kaynak gösterilerek şu başlıklar atılmıştır: Büyük harflerle: “Türk İskenderun ve Antakya’ya İstiklal Verilmesi Bir Haktır.” Altına da küçük harflerle: “Anayurdun Bütün İleriliğinden Hiçbir Zaman Geri Kalmak İstemeyen 20.000 Sancaklı Kardeşimiz Şapka Giydi” başlığı atılmış. Bu haberlerde geçen önemli bilgiler şöyledir:

“Antakya ve İskenderun Türklerinin idare şekilleri hakkında Fransa’ya verdiğimiz notanın metni anlaşılmuştur... Notada Suriye ve Lübnan’a verilen istiklalin İskenderun ve Antakya Türklerine de verilmesinin Türkiye, Suriye ve Fransa arasında anlaşma ve sevişme amili olacağı, sulhseverlik, anlaşma ve kardeşlik hislerinden mülhem olan Fransız siyasetinden bunu beklediğimiz bildirilmektedir... Sancak Ermenileri, Antakya ve İskenderun idaresinde Türk Mandasını istediklerini bildirmişlerdir.”

16 Birinci Teşrin (Ekim) 1936 günü Türk Dili Gazetesi’nin ilk sayfasında bu konudaki haber ise şöyledir:¹³ Büyük harflerle “Antakya ve İskenderun’da Hudutsuz Bir Heyecan Var. Yurttaşlarımız İstiklallerini Heyecanla Bekliyor” başlığı altında küçük harflerle: “Suriye Fevkalade Komiseri Hakların Mahfuziyetinden ve Sükûnetle Beklemenin Lüzumundan bahsetti.” başlığı yer alıyor.

İstanbul’dan hususi olarak alınan haberin önemli yerlerinde şu ifadeler geçiyor:

“Antakya ve İskenderun da Suriye ve Lübnan gibi istiklale kavuşması yolunda kuvvetli bir mantığa dayanan samimi notamıza Fransa’dan henüz bir cevap gelmemiştir... Halk gazete idarehaneleri önlerine toplanarak yeni bir habere intizardadır. Türkçe gazeteler daimi sükûnet tavsiye etmekte ve Yeni Gün: ‘Davamızı geciktirecek heyecanlara ve hareketlere meydan verilmemesi lehimize olacaktır’ demektedir... Türk Mandasını isteyen Aleviler ve Ermeniler şapka giymeye devam etmektedir. Şapkayı ilk giyen şoförler olmuştur. Şapkacı dükkânlarında günde en az 2000 şapka satılmaktadır.”

Yine 21 Birinci Teşrin (Ekim) 1936 günü Türk Dili Gazetesi’nin ilk sayfasında şu başlıklar göze çarpıyor:¹⁴ Büyük harflerle: “Antakya’daki Yurttaşlarımız Sükûn İçerisinde Neticeyi Bekliyorlar”, altında da küçük harflerle atılan manşetler var:

“Bir Arap Gazetesine Göre Türk Matbuatının Hücumu Üzerine Antakya’da Türkler Harekete Gelince Araplar da Mukabil Bir Nümayiş Yapmışlar..”

İstanbul radyosundan alınan haberde Fransa’nın Ankara Sefirinin Fransa-Suriye meselesinin müzakeresinde bulunarak Türkiye’ye döndüğü bildirilmiş. Sefir beyanatında Türkiye’nin Sancak ile ilgili notasının samimi olduğunu ve Fransızların nota müzakerelerini Ankara’da sürdürmeye karar verdiğini söylemiş. Bu haberin sonunda: “...Ankara müzakeresinin müsait bir hava içinde geçeceği umulmaktadır.” deniliyor.

¹² Türk Dili, 14 Birinci Teşrin (Ekim) 1936, s.1

¹³ Türk Dili, 16 Birinci Teşrin (Ekim) 1936, s.1

¹⁴ Türk Dili, 21 Birinci Teşrin (Ekim) 1936, s.1

Aynı yerde Antakya çıkışlı haberde yine şapka konusu yer alıyor ve haber şu cümleyle bitiyor:

“...Şapka giyimi hararetle devam ediyor. Fesliler pek az kalmıştır ki bunlar da mağazalarda şapka kalmadığından gecikmişlerdir.”

Bu sayfadaki haberin en sonunda “Elkabes” gazetesinin Halep muhabirinin bir haberine yer veriliyor. Burada Türkiye gazetelerinin bölge ile ilgili haberleri eleştiriliyor. Sancak’ta toplam nüfusun 210 bin olduğu bunun 145 bininin Arap olduğu iddia ediliyor. İskenderun Sancağında Türklerin 10 katı nüfusa sahip Arapların sabrının artık tükendiğinden söz ediliyor.

11 İkinci Teşrin (Kasım) 1936 günkü Türk Dili Gazetesi’nin ilk sayfasında Antakya’da Türklere yapılan baskılar manşete çıkıyor:¹⁵ İlk başlık büyük harflerle şöyle: “Suriye Heyetinin Bir Münasebetsizliği Daha: Antakya Sancak’ının Ayrılması İmkânsız İmiş!”, altında küçük harflerle ise başlığı atılmış:

“Türk Antakya İntihaba İştirak Etmeyeceğini Bildirdi... Erkek Lisesi Talebesi- Cumhuriyet Bayramı’nda Kapatılan Kız Lisesi Açılmadıkça Mektebe Devam Etmeyeceklerini Bildirdiler”

İstanbul radyosu kaynaklı bu haberde şunlar belirtiliyor:

“Fransız delegeşi ile konuşmak üzere alakadar makam Suriye’ye gitmiştir. Bu konuşmanın Cumhuriyet Bayramımızı kutladığı için kapatılan Kız Lisesini de alakadar ettiği anlaşılmaktadır. Erkek Lisesi grevinde ısrar etmektedir. Genç Türk talebeler kız arkadaşlarının kapanma emri geri alınmadıkça mektebe gitmeyeceklerdir... Suriye heyeti Antakya’ya bir beyanname dağıtmıştır. Bu beyanname Antakya Sancağının Suriye’den ayrılmasının imkânsız olduğu yazılmakta ve yakında yapılacak olan intihaba bütün Antakyalıların iştiraki istenmektedir. Türk Antakya’da bu beyanname büyük bir heyecan ve teessür uyandırmıştır. Antakyalılar hiçbir surette intihaba iştirak etmeyeceklerini bildirmişlerdir.”

12 İkinci Teşrin (Kasım) 1936 günkü Türk Dili Gazetesi’nin ilk sayfasındaki başlıklar şöyledir:¹⁶ Büyük harfli başlığa “Sancak’ta Alevilerle Suriyelilerin Mücadelesi...” yazılmış, altındaki küçük harfli başlık ise, “Tazyik Altında Bulunan Sancak’taki Kardeşlerimiz Büyük Bir Ümitle Neticeyi Bekliyorlar” şeklinde atılmıştır.

İstanbul radyosuna dayandırılan bu haberlerde şu ifadelerine yer almaktadır:

“Antakya’da Cumhuriyet Bayramımızın ikinci günü tezahürat yapan Sancaklı kardeşlerimizden dört kişi devriyeler tarafından dipçikle yaralanmışlardı.....Sancak’taki Alevilerle Suriyeliler arasında yeniden bazı hadiseler olmuştur...Bütün Sancaklı Türkler Suriye intihabına iştirak etmemeye karar vermişlerdir.”

15 İkinci Teşrin (Kasım) 1936 günkü Türk Dili Gazetesi’nin ilk sayfasında ise¹⁷ büyük harflerle: “Antakya ve İskenderun Davamız: Fransa Notamıza Cevap Verdi. Vekiller Heyeti de Toplandı.”, deniliyor. Bunun altında da küçük harflerle başlığını görüyoruz:

“Antakya ve İskenderun Belediye Azaları İntihaba Girmemek İçin İstifa Etiler. O Gün Hiç Antakyalı Evlerinden Çıkmayacak”.

İstanbul ve Ankara’dan alınan haberlere göre Türkiye’nin Fransa’ya verdiği notaya cevap Paris Büyük Elçimize bildirilmiş, o da bunu Hariciye Vekaleti’ne bildirmiştir. Bu haberlerin sonunda Beyrut radyosundan alınan bir habere göre ise Lübnan’a da istiklalinin verildiği yazılmıştır.

17 İkinci Teşrin (Kasım) 1936 günkü Türk Dili Gazetesi’nin ilk sayfasında ise şu manşetler atılmış:¹⁸ Büyük harflerle, “Sancak’ta Askeri Kuvvetler Yeniden Takviye Edildi..”

¹⁵ Türk Dili, 11 İkinci Teşrin (Kasım) 1936, s.1

¹⁶ Türk Dili, 12 İkinci Teşrin (Kasım) 1936, s.1

¹⁷ Türk Dili, 15 İkinci Teşrin (Kasım) 1936, s.1

¹⁸ Türk Dili, 17 İkinci Teşrin (Kasım) 1936, s.1

yazılmış, bunu altına da küçük harflerle, “*Sancak’taki Türklere İntihaba İştirak Etmedikleri İçin Makineli Tüfeklerle Ateş Edildi...*” cümlesi yazılmıştır. Tekrar büyük harflerle yazılan şu manşet var: “*Halkın Kurduğu Tek Cephe*”. Altına da küçük harflerle şunlar yazılmış:

“Kardeşlerimiz İntihabata İştirak Etmemek Azmi ve Müttehit Cephesi Karşısında Sancak’ta İşkence ve Tazyik Arttırıldı. Türkler Sandık Başına Zorlanıyorlar.”

Anadolu Ajansı’ndan alınan haberin bir yerinde şu çarpıcı cümleler var:

“...Cumhuriyet Bayramımızı kutlama törenine iştirak ettiği için kapatılan Türk Lisesinin maruz kaldığı bu haksız hareket köy mekteplerine varıncaya kadar sirayet etmiş ve greve iştirak eden talebenin sayısı iki bini geçmiştir.”

Yine aynı sayfada İstanbul radyosunun haberine dayanarak şu ifadelere yer veriliyor:

“Antakya şehrinin yüksek yerlerine makineli tüfenkler konmuş ve halkın üzerine ateş başlamıştır. Diğer taraftan zabıta memurları Türk kardeşlerimizi süngülerle sandık başına zorla götürmek tazyikine devam etmektedirler. Bir taraftan da tevkifat devam etmektedir. Sancak’a yeniden asker yollanmıştır. Antakya Belediye Umum Müdürü ölmüştür. Bütün ısrarlara rağmen halk umumi boykot yapmış ve intihaba girmek için yemin etmiştir.”

18 İkinci Teşrin (Kasım) 1936 günkü Türk Dili Gazetesi’nin ilk sayfasındaki manşetler de şöyledir:¹⁹ Büyük harflerle: “*Sancak Havalisi Bir Harp Sahasına Döndü.*” Altına küçük harflerle: “*Antakya’daki Kardeşlerimiz, Zorbalıkla Rey Toplamak İsteyenleri Hep Birden Taşa Tuttular.*” Yine büyük harflerle manşetler devam ediyor: “*Tek Bir Türk Rey Vermedi...*” altında küçük harflerle şu ifadeler yer alıyor:

“Mebus İntihabı İçin Bir Reye 300 Suriye Lirası Veriyorlar. Rey Vermemekte Israr Eden Türklere İşkence Yapılıyor. Yeni Gün Gazetesi Kapatıldı...”

Bu sayfada İstanbul radyosu kaynaklı haberde şu bilgileri öğreniyoruz:

“Bugüne kadar Antakya’da ancak 90 kişi reye iştirak etmiştir. Bunlar da Hristiyan ve Ermeni’dir. Halk kiliseye toplanarak kendisine zorbalıkla rey verdirmek isteyenleri taşlamıştır. İskenderun ve Antakya hadiseleri tarihte eşine rastlanmayan bir hadise olarak geçecektir.”

19 İkinci Teşrin (Kasım) 1936 günkü Türk Dili Gazetesi’nin manşetleri aynı baskı ve zulmü yansıtıyor:²⁰

“Sancak İdaresi Ne Yapacağını Şaşırılmış Vaziyette...” başlığı büyük harflerle, “*Antakya’da Tazyik Devam Ediyor. Şimdiye Kadar Reye Ancak 200 Kişi İştirak Etti. Bunlar da Türklere Gayri Olanlardır.*” başlığı da küçük harflerle yazılmıştır.

Türk Dili Gazetesinin 20 İkinci Teşrin (Kasım) 1936 tarihli nüshasında baskıların devam ettiğinin haberleri var.²¹ Başlıklar şöyle: Büyük harflerle, “*Sancak Türkleri Yerine Reyler Suriyelilere Verdiriliyor..*” altında da küçük harflerle başlığı var:

“Sancak Türkleri Yapılan İntihap Rezaletlerini, İşkenceleri ve Haksızlıkları Suriye Yüce Komiserlik Nezdinde Protesto Etiler.”

Bu nüshanın birinci sayfasında Antakya’dan hususi olarak alınan haberde şunlar kaydedilmiş:

“Şimdiye kadar Fransızlara taraftar sayılan Arapların intihabattaki hareketleri ve Türk davasını kabul etmeleri Fransızları telaşa düşürmüştür. Fransız zabıtası, Alevilerin ileri gelenlerini tevkif etmiştir. Bunun üzerine Alevi gençleri bir nümayiş yapmışlar, Hükümet binasını taşıyarak Fransız jandarmalarını yaralamışlar ve içeri girip, mevkuf bulunan liderlerini alarak kaçmışlardır. Kırıkhan’da Ermeniler

¹⁹ *Türk Dili*, 18 İkinci Teşrin (Kasım) 1936, s.1

²⁰ *Türk Dili*, 19 İkinci Teşrin (Kasım) 1936, s.1

²¹ *Türk Dili*, 20 İkinci Teşrin (Kasım) 1936, s.1-3.

arasında kavgalar olmuştur. Türk davasını güden Hınçaklar ile Taşnaklar arasındaki arbedeler neticesinde iki taraftan da ölen ve yaralananlar vardır.”

Aynı nüshanın üçüncü sayfasında Anadolu Ajansı'ndan alınan bir haberde ise: “ ... *Sancak dâhilinde bulunan Ermenilerin büyük bir kısmı Sancak Türklerinin intihabata iştirak etmemek kararına iştirak etmektedirler...*” denilmektedir. Aynı sayfada İstanbul'dan alınan hususi haberde de: “....*Antakya ve İskenderun'daki halkın yüzde 95'inin intihabata iştirak etmemesi Fransızları sinirlendirmiştir.*” ifadeleri geçiyor.

Gazetenin 21 İkinci Teşrin (Kasım) 1936 günkü başlıkları da şöyledir:²² Büyük harflerle, “ *Sancak'ta Seçim Sona Erdi*”, altında ise küçük harflerle, “*Antakya- İskenderun ve Havalisinde İntihapta Kullanılan Reyler Yüzde On Bir Nispetindedir.*” manşetleri atılmıştır.

Türk Dili Gazetesinin 24 İkinci Teşrin (Kasım) 1936 tarihli nüshasındaki haberlerde bu davanın bütün Türkiye kamuoyuna mal olduğu işlenmiştir:²³ Ana başlık büyük harflerle şöyle atılmış: “*Antakya ve İskenderun Davamız*”. Haberde şu önemli vurgular yapılıyor:

“Antakya ve İskenderun meselesi bu hafta da Türkiye efkâr-ı umumiyesini aynı hareketle işgal etti. Suriye Sancak Türklerini zorla intihabata iştirak ettirmek için her türlü tazyiki yaptı. İrkdaşlarımız pek haklı olarak Suriye intihabına karışmayacaklarını söylediler ve bunu fiilen de gösterdiler....Sancak meselesi bizimle Fransa arasında halledilecek bir meseledir. Muahedelere riayetkâr olduğumu bildiğimiz Fransa'nın notamızı müsait bir şekilde karşılayacağını ümit etmek istiyoruz.”

Gazetenin 28 İkinci Teşrin (Kasım) 1936 günkü başlık ve haberde Türkler üzerinde Fransız baskısının sürdüğünü görüyoruz:²⁴ Başlık büyük harflerle şöyle: “ *Sancak Türkleri Şimdi de Asker Kuvvetiyle Zorlanıyor*”. Anadolu Ajansı'ndan alınan haber ise şöyledir:

“Sancak'ta sükûn henüz tamamiyle teessüs etmemiştir. Bazı muntkalarda seçime iştirak etmeyenler hakkında tazyik devam etmektedir. Bilhassa Antakya'nın on bir nahiyesi içinde seçime iştirak etmeyen Türklerin vaziyeti elimdir. Kermik, Reyhaniye şimalinde bazı muntkalarda Türkleri tedhiş için askeri kuvvetler toplanmaktadır.”

29 İkinci Teşrin (Kasım) 1936 günkü nüshada büyük harfli “ *Yeni Safha*” başlığı ile Falih Rıfkı Atay'ın bir yazısına yer veriliyor.²⁵

Türk Dili Gazetesinin 1 Birinci Kanun (Aralık) 1936 tarihli nüshasında sür manşette büyük harflerle şu cümle verilmiş: ²⁶ “*Hatay Davası Milletler Cemiyeti'ne Havale Edildi*” Haberin sonundaki önemli cümleler şöyledir:

“... Hariciye Vekilimizin de işaret ettiği gibi henüz esaslı bir şekle bağlanmamış olan ve Türk Milleti'ni gece gündüz düşündüren bu tek milli mesele, Antakya ve İskenderun üzerindeki sarih hakkımızın Milletler Cemiyeti tarafından tanınacağına şüphe etmiyoruz.”

Ertesi günkü Türk Dili Gazetesinin manşetlerinde ise bölgede baskı heyecanın arttığı vurgulanıyor:²⁷ Büyük harflerle, “*Antakya ve İskenderun Türkleri Arasındaki Heyecan fazlaştı...*” altında küçük harflerle şu alt başlık atılmış:

“Müntehib-i Sanilerden İstifa Edenleri Köylerden Zorla Geceleri Kapalı Kamyonlarla Şehirlere Getiriyorlar. Milisler Silah Aramak Bahanesiyle Tazyiki Büsbütün Artırmışlardır...”

İstanbul'dan hususi olarak alınan haberin önemli kısımları ise şöyledir:

“Gelen haberlere göre Antakya ve İskenderun'da Fransızlar Türklere zulüm yapmaktadırlar. Bazı bahanelerle Türklerden yeniden vergiler alınmakta ve tevkifat yapılmaktadır. Antakya'ya 3 tank ve

²² *Türk Dili*, 21 İkinci Teşrin (Kasım) 1936, s.1

²³ *Türk Dili*, 24 İkinci Teşrin (Kasım) 1936, s.1

²⁴ *Türk Dili*, 28 İkinci Teşrin (Kasım) 1936, s.1

²⁵ *Türk Dili*, 29 İkinci Teşrin (Kasım) 1936, s.1

²⁶ *Türk Dili*, 1 Birinci Kanun (Aralık) 1936, s.1

²⁷ *Türk Dili*, 2 Birinci Kanun (Aralık) 1936, s.1

100 milis gelmiştir. Hükümetimiz bu vaziyet karşısında resmi ve mühim teşebbüslerde bulunacaktır. Antakya ve İskenderun'daki Ermenileri, Türklük aleyhine teşvik ederek bazı hadiselerle sebebiyet verilmek isteniyor.....Sancak'tan bildiriliyor. Sancak'ta yeniden intihap yapılmak isteniyor. Onun için Sancak mümessilleri Fransa'nın Suriye komiserliğine bir protesto gönderdiler... Bu münasebetle bütün Sancak'taki dükkânlar yeniden kapatılmıştır. Her taraf ıssız bir haldedir. Yeniden Antakya'ya gönderilmiş milisler camilere yerleştirildiler. Camiler telefonlarla kışlalara bağlandı. Yeniden seçilmiş olan müntehib-i saniler de istifa ediyorlar.”

3 Birinci Kanun (Aralık) 1936 tarihli gazetenin ana başlığında büyük harflerle bir soru sorulmuş:²⁸ “*Sancak İşleri Milletler Cemiyeti'nin Bu Toplantısında Görüşülecek mi?*”. İstanbul radyosundan ve Anadolu Ajansı'nın dış haberlerinden yorumlar veriliyor.

Yine aynı nüshada dehşet verici manşetleri görüyoruz. Büyük harflerle verilen manşet şöyle: “*Türk Sancak Kan ve Ölüm Havası İçinde... Kardeşlerimiz öldürülüyor.*” Alt manşet ise küçük harfli ve şu şekilde veriliyor:

“Antakya'ya Dün Süngü Hücumu Yapıldı. Üç Kardeşimiz Feci Şekilde Öldürüldü... Taarruza Uğrayan Türklerden 50 Kişi de Aynı Suretle Süngü ile Yaralandı. Evler, Dükkânlar Yağma Ediliyor, Halk Heyecan ve Korku İçinde... Sancak'ta Örfi İdare İlan Edildi.”

5 Birinci Kanun (Aralık) 1936 tarihli gazetede örfi idare uygulamaları manşete çekilmiştir:²⁹ Büyük harflerle, “*Sancak'ta İdare-i Örfiden Sonraki Vaziyet...*” başlığını altında küçük harflerle şu manşet atılmıştır: “*Mahalli İdare Vaziyete Hâkim Olmak İçin Her Türü Tedbir ve Tazyike Baş Vuruyor.*”

Anadolu Ajansı'ndan alınan habere göre baskı ve zulümden dolayı halkın bölgeden göç etmeye başladığı veriliyor.

8 Birinci Kanun (Aralık) 1936 tarihli gazetede ise “*Sancak'ta*” başlığı ile Falih Rıfka Atay'ın bir yazısına yer veriliyor.³⁰

Türk Dili Gazetesinin 10 Birinci Kanun (Aralık) 1936 tarihli nüshasının başlığında Türk Heyetinin Cenevre'ye gittiği haberi yer alıyor:³¹ Büyük harfli ana başlıkta, “*Antakya-İskenderun Davamız: Heyetimiz Hareket Etti*” deniliyor. Küçük harfli alt başlıkta ise, “*Milletler Cemiyeti'nde Davamızı Müdafaa Edecek Olan Heyet Dış Bakanımızın Riyasetinde Cenevre'ye Gitti.*” ifadelerine yer verilmiş.

Ertesi günkü gazetede Fransızların Sancak'ta askeri yığınak yaptığı bir soruyla manşete çekilmiş. Başlık büyük harflerle şöyle:³² “*Sancak'ta Hazırlık mı Var?*”. Altında küçük harfli şu alt başlık yer alıyor:

“Fransızlar Antakya ve İskenderun'a Kuvvet Sevketmeye Başlamışlar... Sancak İşinin Milletler Cemiyeti'nin Yapacağı Toplantıda Görüşülmesini İstedik. Hariciye Vekilimiz Riyasetindeki Murahhas Heyetimiz Pazar Günü Cenevre'de Bulunacak.”

İstanbul'dan hususi alınan haberin önemli bölümleri şöyledir:

“Gelen haberlere göre Fransızlar İskenderun'a kamyonlarla Fransız zabıtları, toplar ve tanklar göndermektedirler. Şimal hududuna da yüzelliliklerden Çerkez Receb'in idaresinde iki bölük süvari göndermişlerdir. Fransız kumandan ve erkân-ı harpleri İskenderun'da gizli bir toplantı yaparak görüşmüşlerdir.”

Aynı yerde Ankara radyosundan alınan bir haberi görüyoruz. Burada da şu önemli bilgiler yer alıyor:

²⁸ *Türk Dili*, 3 Birinci Kanun (Aralık) 1936, s.1

²⁹ *Türk Dili*, 5 Birinci Kanun (Aralık) 1936, s.1

³⁰ *Türk Dili*, 8 Birinci Kanun (Aralık) 1936, s.1

³¹ *Türk Dili*, 10 Birinci Kanun (Aralık) 1936, s.1

³² *Türk Dili*, 11 Birinci Kanun (Aralık) 1936, s.1

“...Fransız istihbarat bürosu Sancak'ta şapka giyenlerin aleyhinde çalışmalarına hız vermiş bulunmaktadır. Türkiye'den giden üç yobaz şapka aleyhinde propagandalar yaparak köyleri de şapka düşmanı yapmak için çalışmaktadır. Yanlarına 100 kadar sarık ve fes almışlardır. Antakya'nın dört köşesi askeri kordonla çevrilmiş bulunmaktadır. Sokaklardan süngülü askerler köşe başlarında nöbet bekleyen neferler hiç eksik olmamaktadır.”

12 Birinci Kanun (Aralık) 1936 Cumartesi günkü gazetenin ana başlığı büyük harflerle Sancak meselesinin ne zaman görüşüleceğine ilişkindir:³³ “Sancak İşleri Pazartesi Günü Görüşülecek...”

Yapılan görüşmeler hakkında ayrıntılı bilgiler 19 Birinci Kanun (Aralık) tarihli gazetede veriliyor:³⁴ Ana başlık büyük harflerle şöyle verilmiş: “Antakya- İskenderun Davamız Milletler Cemiyeti'nde”. Alt başlıkta ise küçük harfli şu ifadeler var:

“Konseyde Davamıza Dair Görüşmeler; Verilen Karar Nedir?... Tedbirleri Gayr-i kâfi gördük, Fakat Lehimizdeki Havayı Fransa ile Aramızda Başlayacak Olan Müzakereleri Bozmamak İçin Kararı Ret Etmedik.”

Geniş olarak verilen haberde Türk ve Fransız tezlerinin ne şekilde sunulduğu açıklanıyor. Daha sonra da Konsey İsveç delegesi Sandler'i Sancak meselesi hakkında mazbata muharrirliğine tayin ediyor. Sandler'in hazırladığı rapora yer veriliyor.

“Kabul Edilen Kararlar” başlığı altındaki bilgiler özetleniyor:

“Konsey son toplantısında İskenderun ve havalisine ait kararını vermiştir. Kararlar şöyledir: 1- Fransa-Suriye istiklal muahedelerinin Fransız meclisi tarafından meselenin halline kadar tasdik edilmemesi, 2- Fransız kuvvetlerinin Sancak'tan çekilmesi, 3- Sancak'a bitaraf müşahade heyeti gönderilmesi”

“Türkiye Müstenkif” başlığı altında da haber şöyle veriliyor:

“Kürsüye gelen Hariciye Vekilimiz Tevfik Rüştü Aras mazbata muharririne teşekkür etmiş ve heyetimizin bu rapor karşısında istinkâf reyini (çekimser oy) vermeye karar vermiş olduğunu bildirmiş, mamefih dostane bir tarz-ı hal bulmaya gene de çalışacağını söyleyerek istinkâf sebebini anlatmıştır. Bundan sonra Konsey Türk murahhasının istinkâfına rağmen mazbata muharririnin raporunu ittifakla kabul etmiştir.”

22 Birinci Kanun (Aralık) 1936 tarihli Türk Dili Gazetesindeki ana başlıkta büyük harflerle şu manşeti görüyoruz:³⁵ “Sancak'ta Vergisini Veremeyen Halka Türlü Hakaretler Yapılıyor...”, altında da küçük harflerle şu başlık var:

“Antakya ve İskenderun'da Vergi Yerine Türk Kızları Alınıyor. Bütün Sancak Halkı Sokaklarda Dolaşan Fransız Askerlerine Bile Selam Vermek Mecburiyetindedir.”

Antakya ve İstanbul kaynaklı bu haberlerde Sancak'ta baskıların iyice arttığı 38 kişinin de tutuklandığı veriliyor. Ayrıca da Fransızların bölgede Ermenileri Türkler aleyhine kışkırttığı kaydedilmiştir.

Ertesi günkü gazetenin sür manşetinde ise yine büyük harflerle bir soru soruluyor:³⁶ “Fransızlar Sancak'ın İstiklalini Kabul Etmiyorlar mı?”, alt başlık da küçük harflerle şöyle veriliyor:

“Paris'te Türk- Fransız Murahhasları Arasında yapılan Müzakerelerin İlk Kısmı Bitmiştir. Alınan Netice Fransızların Bunu, Katiyen İmkânsız Bulmaları Merkezindedir...”

Anadolu Ajansı'na dayanan haberde şu bilgiler veriliyor:

³³ Türk Dili, 12 Birinci Kanun (Aralık) 1936, s.1

³⁴ Türk Dili, 19 Birinci Kanun (Aralık) 1936, s.1

³⁵ Türk Dili, 22 Birinci Kanun (Aralık) 1936, s.1.

³⁶ Türk Dili, 23 Birinci Kanun (Aralık) 1936, s.1

“Milletler Cemiyeti Konseyinin son müzakerelerine esas olan İskenderun hakkındaki Türk- Fransız müzakerelerine dün Paris’te tekrar başlanmıştır. Milletler Cemiyeti Sekreteri Sancak’a gidecek üç bitaraf müşahidin adlarını neşretmiştir. Norveçli, Hollandalı, İsviçreli olan bu müşahitler ikinci kanunun birinde İskenderun’da bulunacaklardır.”

Yine aynı yerde Paris radyosuna dayanarak bir haber görüyoruz. Burada da Fransızların İskenderun’da bulunan Türklerin serbest hareketlerine razı oldukları veriliyor.

24 Birinci Kanun (Aralık) 1936 Perşembe günü gazetenin ana manşetinde büyük harflerle:³⁷ *“Paris Konuşmalarına Dün Son Verildi...”* alt başlıkta da küçük harflerle: *“Murahhas Heyetimiz Sancak’ın Ayrılması İşinde Katiyet ve Israrla Durdular. Müzakerelerin Tekrar Başlaması İhtimali Kuvvetlidir.”* ifadelerine yer veriliyor.

Ertesi günü Türk Dili Gazetesinde ise çok önemli bir toplantı başlığa çekilmiş:³⁸ Büyük harflerle ana başlık şöyle: *“Atatürk, İsmet İnönü ve Fevzi Çakmak’la İki Saat Görüştü...”* yine küçük harflerle alt başlıkta ise şu şekildedir:

“Sancak’ın İstiklali İşinde Hükümetimiz Şiddetle Israr Göstermektedir. Anlaşamamazlık Devam Ederse Yeni Bir Mesele Çıkabilir...”

Bu çok önemli toplantı sonrasında Türk Dili Gazetesinin 26 Birinci Kanun (Aralık) 1936 günü manşetleri de şöyle atılmış:³⁹ Büyük harflerle, *“Bizden Ne İstiyorlar Hakkımızı Almak İçin Kuvvetimizi Kullanmak mı, Hak ve Kuvvetimize Güveniyoruz.”*, altında da küçük harflerle şu ifadeler yer alıyor:

“Sancak’ta; Hatay Türklerine Ağır İşkencelerde Bulunulması İçin Tertibat Alıyorlar... Bayramda Matem Tutan Hatay’lılara Milis Zabıtlar Yakışmayacak Hareketlerde Bulundular. Suriye Askerleri de Rastladıkları Türkleri Tahkir Etiler...”

Anadolu Ajansından alınan haberlerde baskıların ayrıntıları veriliyor:

“...Fransız delegasyonunun Milletler Cemiyeti’nde Sancak’ta tazyik yapılmıyor demesine rağmen halka her türlü tazyik yapılmaktadır. Tahsildar istihbarat dairelerine çağırılarak Türk köylerinde olan alacakların derhal alınması için ne yapmak lazımsa yapmaları ve her türlü işkenceye başvurmaları için tavsiyede bulunulmuştur. Şapka giyen Türkler hakarete maruz kalmaktadır. Bayram matem tutan Antakya Türkleriyle alay etmek için birkaç milis zabiti ile altmış Suriye askeri önlerinde davul olduğu halde sokakları dolaşmışlar ve rast geldikleri Türkleri tahkir etmişlerdir....”

Ayrıca Hariciye Vekili Tevfik Rüştü Aras ile murahhas heyetinin yurda dönmek için Paris’ten hareket ettikleri haberi veriliyor.

Ertesi günü gazete başlıkları ve haberinde ise şu ifadeler yer alıyor:⁴⁰ Ana başlık yine büyük harflerle, *“Sancak’a Gidecek Olan Müşahit Heyet Dün Hareket Etti.”* Altında küçük harflerle, *“Milletler Cemiyeti Mehafili Vaziyetin Ehemmiyetine Binaen Heyetin Hemen Hareket Etmesi Lüzumunu Gördü...”* deniliyor.

1936 yılında Türk Dili Gazetesinde Hatay ile ilgili son haber ise 31 Birinci Kanun (Aralık) 1936 Perşembe gün verilmiştir.⁴¹ Bu haberin ana başlığı yine büyük harflerle, *“Parti Kamutay Grubunda Sancak Meselesi Görüşüldü”*, alt başlık ise küçük harflerle şu şekilde verilmiştir:

“ C.H.P. Kamutay Grubunun Dünkü Toplantısında Başvekil İsmet İnönü ve Şükrü Saraçoğlu Hükümetin Takipettiği Dış ve İç Siyasa Etrafında İzahat Verdiler”.

³⁷ *Türk Dili*, 24 Birinci Kanun (Aralık) 1936, s.1

³⁸ *Türk Dili*, 25 Birinci Kanun (Aralık) 1936, s.1

³⁹ *Türk Dili*, 26 Birinci Kanun (Aralık) 1936, s.1

⁴⁰ *Türk Dili*, 27 Birinci Kanun (Aralık) 1936, s.1

⁴¹ *Türk Dili*, 31 Birinci Kanun (Aralık) 1936, s.1

Anadolu Ajansı'ndan alınan haberde Hariciye Vekiline vekâlet eden o zaman ki Adalet Bakanı Şükrü Saraçoğlu'nun anılan toplantıda Hatay ile ilgili verdiği açıklamalar şöyle yer alıyor:

"...Vekil bundan sonra İskenderun ve Antakya vaziyetine temas ederek Beyrut Başkonsolosluğumuz tarafından Sakkak'ta yapılmış olan tahkikat raporunun esaslı kısımlarını anlatmış ve yılbaşı tatilini müteakip Sancak meselesi hakkında yeniden temasa gelinmesinin mevzu-ı bahs olduğunu söylemiştir."

Görüldüğü üzere bölgenin çok uzağındaki bir kentte Balıkesir'de yayımlanan Türk Dili Gazetesi'nde Hatay Meselesi çok yakından takip edilmiştir. Bu konudaki bütün gelişmeler iç ve dış kaynaklardan edinilen bilgilerle sıcağı sıcağına manşete çekilerek halka duyurulmuştur.

SONUÇ

Sancak (Hatay) meselesi, Atatürk döneminde Türkiye Cumhuriyeti'nin karşılaştığı dış politika olaylarının en çetinlerinden birisi olmuştur. Misak-ı Millî sınırları içinde olmasına rağmen Millî Mücadele yıllarının olumsuz şartlarından dolayı İskenderun mecburen Fransız idaresine bırakılmıştı. Ancak, daha sonra tekrar Hatay meselesine değinilmesine sebep olacak şartları da Türkiye, imzalanan anlaşmalara koymayı başardı. Türkiye'nin, Hatay davasına odaklandığı bir dönemde Doğu Anadolu'da bir isyanlar çıkacaktır. İngiltere ile Musul-Kerkük görüşmeleri yapılırken meydana gelen Şeyh Sait İsyanı gibi (1925), Hatay'ın anavatana katılma sürecinin son merhalelerinde de Tunceli'de Dersim İsyanı (1938–1939) patlak vermiştir. Fransa, İngiltere'nin Şeyh Sait İsyanı ile sağladığı avantajı elde etmeyi ummuş, ancak beklentisi gerçekleşmemiştir. Zira Türkiye, ne 1925 yılındaki gibi yeni kurulmuş ne de savaşlardan çıkmış yorgun ve hazırlıksız bir devlet idi. Nitekim Hatay, 21 yıl gibi devletlerin hayatında uzun sayılmayacak bir süreçten sonra Türkiye'ye yani anavatana katılmıştır. Türkiye, bu sürecin her aşamasında diplomatik görüşmeleri sürdürmüş, Milletler Cemiyeti kararlarına uygun davranmış, ama gerektiğinde bu kararları yine diplomasi yoluyla değiştirmiş, doğrudan güç kullanmadan, tabiri caizse "*kitabına uygun*" bir şekilde lehine sonuçlandırabilmiştir.⁴²

Hatay başarısı, Türkiye'nin "*Güç Kullanma*" stratejisinin başarılı olduğunu gösteren en önemli örneklerden de birisidir. Artan İtalyan ve Alman tehdidi dolayısıyla Fransa, milli çıkarları söz konusu olunca Suriye'nin bölgesel bütünlüğünden ziyade Türkiye'nin dostluğunu tercih etmiştir. Kısaca Türkiye, dünyadaki güç dengeleri bakımından zamanın güçlü bir devleti olan Fransa'ya karşı savaşmadan bir zafer kazanmıştır. Bütün bunlar olurken Atatürk, Hatay'ın anavatana katılması sürecinde de hastalığına rağmen kararlı bir mücadele örneği vermiştir.⁴³

Meselenin en karışık olduğu sıralarda, kendisine hastalığı dolayısıyla doktorların kesin dinlenme öğütledikleri bir dönemde, Mayıs 1938'de Mersin ve Adana'da askeri geçit törenlerini ayakta izlemiş ve türlü seyahatlerde bulunmuştur. Sonu bilinen bir hastalığa yakalanmasına rağmen gücü yettiğince Hatay meselesine eğilmiş, hükümeti daha etkili tedbirler almaya zorlamıştır. Bu açıdan bakıldığında Hatay'ın anavatana katılmasında O'nun rolü gerçekten çok büyüktür.⁴⁴

Fransa ile TBMM Hükümeti arasında imzalanan 1921 Ankara Antlaşması'nın 7. maddesinde: "*İskenderun Bölgesi (Hatay) için özel bir idari usul tesis edilecek, bölgenin Türk ırkından olan sakinleri kültürlerinin geliştirilmesi için her türlü teşkilatlanmadan faydalanacaktır. Türk dili orada resmi dil olacaktır*" denilerek aslında bu bölgeye özel bir statü

⁴² Baskın Oran, *Türk Dış Politikası*, C. I, İletişim Yayınları, İstanbul 2002, s. 291.

⁴³ Hasan Rıza Soyak, *Atatürk'ten Hatıralar*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2004, s. 691; Celal Bayar, *Atatürk'ten Hatıralar, Anlatan: Celal Bayar*, 1955, Sel Yayınları, İstanbul, s. 88, 90.

⁴⁴ E. Karakoç, a.g.m., s. 113-114.

verilmişti. Bu çalışmada 1921 yılında alt yapısı hazırlanan Hatay meselesinin 1936 yılında tekrar gündeme alınması sırasında bu bölgeden çok uzakta bir kentin mahalli gazetesine nasıl yansdığı işlenmiştir. Balıkesir’de yayımlanan Türk Dili Gazetesinde 1936 yılında çıkan Hatay (Sancak) haberleri kronolojik olarak ve topluca verilerek görülmüştür ki; halk bu meselede çok hassastır ve olayları sığağı sığağına yakından takip etmektedir. Yine bu çalışma ile anlaşılıyor ki; böyle milli bir mesele Türkiye’de kamuoyu tarafından benimsenmiş ve desteklenmiştir. Sonuç olarak bu çalışmanın Türk Milleti’nin milli konularda ki hassasiyeti ve kararlılığına küçük de olsa bir katkı sağlayacağı düşünülmekte ve değerlendirilmektedir.

KAYNAKÇA

- Armaoğlu, Fahir, *20.yy. Siyasi Tarihi (1914-1980)*, Türkiye İş Bankası Yayını, Ankara, 1987.
- Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri*, Derleyen: Nimet Arsan, C.I, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayını, Ankara 1981.
- Bayar, Celal, *Atatürk’ten Hatıralar, Anlatan: Celal Bayar*, Sel Yayınları, İstanbul 1955.
- Gönlübol, Mehmet - Sar, Cem, *Atatürk ve Türkiye’nin Dış Politikası(1918-1938)*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara 1990.
- Karakoç, Ercan, “Atatürk’ün Hatay Davası”, *Bilig Dergisi*, Sayı 50, ss. 97-118
- Kurat, Yuluğ Tekin, *Osmanlı İmparatorluğunun Paylaşılması*, Turhan Kitabevi, Ankara, 1986.
- Kürkçüoğlu, Ömer, *Türk İngiliz İlişkileri, (1919-1926)*, Ankara Üniversitesi S.B.F. Yayını, Ankara 1978.
- Melek, Abdurrahman, *Hatay Nasıl Kurtuldu*, Ankara 1986, Türk Tarih Kurumu Yayını.
- Montreux Boğazlar Konferansı Tutanaklar, Belgeler*, Çeviren: Seha L.Meray- Osman Olcay, Ankara Üniversitesi S.B.F. Yayını, Ankara, 1976.
- Oran, Baskın, *Türk Dış Politikası, C. I*, İletişim Yayınları, İstanbul 2002.
- Sarınay, Yusuf, “Atatürk’ün Hatay Politikası -I- (1936-1938)”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Sayı 34, Cilt: XII, Mart 1996 ss. 3-65.
- Sofuoğlu, Adnan - Dağıstan, Adil, *İşgalden Katılıma HATAY “Atatürk’ün Dış Politika Zaferi”*, Phoenix Yayınevi, Ankara 2008.
- Soyak, Hasan Rıza, *Atatürk’ten Hatıralar*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2004.
- Soysal, İsmail, *Türkiye’nin Siyasal Antlaşmaları(1920-1945)*, C.I, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara 1983
- Sökmen, Tayfur, *Hatay’ın Kurtuluşu İçin Harcanan Çabalar*, Yeni Gün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık, basım yeri belirtilmemiş, Haziran 1999.
- Tünay, Bekir, “Atatürk ve Hatay”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Sayı 5, Cilt: II, Mart 1986, ss.450-461.
- Türk Dili Gazetesi*, 7 Birinci Teşrin (Ekim) 1936, s.1; 14 Birinci Teşrin (Ekim) 1936, s.1; 16 Birinci Teşrin (Ekim) 1936, s.1; 21 Birinci Teşrin (Ekim) 1936, s.1; 11 İkinci Teşrin (Kasım) 1936, s.1; 12 İkinci Teşrin (Kasım) 1936, s.1; 12 İkinci Teşrin (Kasım) 1936, s.1; 15 İkinci Teşrin (Kasım) 1936, s.1; 17 İkinci Teşrin (Kasım) 1936, s.1; 17 İkinci Teşrin (Kasım) 1936, s.1; 18 İkinci Teşrin (Kasım) 1936, s.1; 19 İkinci Teşrin (Kasım) 1936, s.1; 20 İkinci Teşrin (Kasım) 1936, s.1-3; 21 İkinci Teşrin (Kasım) 1936, s.1; 24 İkinci Teşrin (Kasım) 1936, s.1; 28 İkinci Teşrin (Kasım) 1936, s.1; 29 İkinci Teşrin

(Kasım) 1936, s.1; 1 Birinci Kanun (Aralık) 1936, s.1; 2 Birinci Kanun (Aralık) 1936, s.1; 3 Birinci Kanun (Aralık) 1936, s.1; 5 Birinci Kanun (Aralık) 1936, s.1; 8 Birinci Kanun (Aralık) 1936, s.1; 10 Birinci Kanun (Aralık) 1936, s.1; 11 Birinci Kanun (Aralık) 1936, s.1; 12 Birinci Kanun (Aralık) 1936, s.1; 19 Birinci Kanun (Aralık) 1936, s.1; 22 Birinci Kanun (Aralık) 1936, s.1; 23 Birinci Kanun (Aralık) 1936, s.1; 24 Birinci Kanun (Aralık) 1936, s.1; 25 Birinci Kanun (Aralık) 1936, s.1; 26 Birinci Kanun (Aralık) 1936, s.1; 27 Birinci Kanun (Aralık) 1936, s.1; 31 Birinci Kanun (Aralık) 1936, s.1.

Yerasimos, Stefanos, *Milliyetler ve Sınırlar: Balkanlar, Kafkasya ve Orta-Doğu*, Çeviren: Şirin Tekeli, İletişim Yayınları, İstanbul 1994.

Yurdakök, Abdullah, *Balıkesir Basın Tarihi (1886-1991)*, Sonsöz Gazetesi ve İnce Ofset Tesisleri, Balıkesir 1992.